

TUTKIMUS PUOLIVIRALLISESTA HOIVATYÖSTÄ EI JÄTÄ KYLMÄKSI

Marjo Ring, *TtM, tohtorikoulutettava, Sosiaali- ja terveysjohtamisen laitos, Itä-Suomen yliopisto*

Sanna Laulainen, *YTT, Yliopistonlehtori, Sosiaali- ja terveysjohtamisen laitos, Itä-Suomen yliopisto*

Kuronen, Tanja: *Hoivapommin purkajat*. Gaudeamus, Helsinki. 2015, 219 s.

Hoivapommin purkajat herättää lukijassa tunteita ja ajatuksia. Se ei ole perinteinen tutkimusraportti, vaan persoonallisesti kirjoitettu, kirjoittajan omiin kokemuksiin perustuva autoetnografisesti toteutettu väitöskirjatutkimus. Kirjan lähtökohtana on vanhusten kotona tehtävä puolivirallinen, kolmannen sektorin organisoima hoivatyö. Tutkimuksessa kysytään, voisiko kansalaispalkattu kansalaistyö olla ratkaisu yhteiskunnan kasvavaan ikääntyneiden hoivan tarpeeseen tilanteessa, jossa markkinoilta saatavat palvelut eivät ole taloudellisesti kaikkien saatavilla eikä kaikilla hoivaa tarvitsevilla ole omaisia, jotka voisivat ottaa läheisensä hoivan vastuulle. Kansalaistyökysymykseen tekijä vastaa kirjan lopussa, mutta sitäkin kiinnostavampi on se tapa, jolla tekijä avaa puolivapaaehtoisen hoivatyön areenaa ja käy keskustelua omien kokemustensa ja monipolvisen kirjallisuuden välillä.

Kirja rakentuu kuudesta pääluvusta, joista viisi ensimmäistä toimivat eräänlaisena perusteluna kuudennessa luvussa esitellylle kansalaistyön mallille. Ensimmäinen luku lähtee liikkeelle kir-

joittajan omasta vuosien takaisesta kokemuksesta hoivatyöntekijänä. Kuvaus on omakohtaista, rohkeaa, kaunistelematonta ja lukijan kiinnostuksen herättävää. Luku jatkuu kirjoittajan pohdinnalla, miten saattaa omat kokemukset tutkimukseksi ja löytää kokemusten tulkinnalle tieteelliset, metodiset perusteet. Pohdinta on ymmärrettävää, kun ottaa huomioon sen, että kirja on tehty opinnäytteeksi eli julkaistu väitöskirjana. Tutkimusprosessin etenemisen luonnehdinta on kaikessa rehellisyydessään kiinnostavaa luettavaa. Tekijä venyttää perinteisiä tutkimuksenteon tapoja ja haastaa tutkimuksen raportoinnin konventioita. Se saa meidät tutkijoina pohtimaan myös omia käsityksiämme tutkimuksen tekemisestä ja siitä, mitä odotamme hyvältä tutkimukselta ja tutkimukseen pohjautuvasta lukukokemuksesta.

Toisessa luvussa kirjoittaja pohtii hoivaa, vanhenemista ja hoivatyötä. Hän liittää hoivakeskusteluun osuvasti muun muassa vanhustutkimusta ja nostaa esiin tärkeitä näkökulmia vanhuksien erityisyydestä. Hän pohtii mm. mikä hoivassa on välttämätöntä, miten se asettuu hoivaajan ja hoivattavan väliseen emotionaaliseen sopimukseen ja mitä se ei ole. Kirjoittaja puhuu kolmannen sektorin tekemästä hoivatyöstä ”välihoivana”, ammatillisen ja perheen sisäisen hoivan välimuotona. Välihoiva voi kirjoittajan mukaan olla parhailaan autenttista hoivaa, koska se on irrallaan ammatillisista vaatimuksista ja perheen sisäisistä taakoista. Välihoivalle voidaan kuitenkin asettaa liiallisiäkin vaatimuksia, jotka vaarantavat hoivan laatua ja turvallisuutta. Taito, jota kirjoittajan mukaan välihoivassa tarvitaan, on taito

hoivata ja tehdä kotitöitä. Ne on perinteisesti mielletty naisten töiksi.

Kolmannessa luvussa kirjoittaja jatkaa-kin nais erityyisen hoivatyön kriittistä pohdintaa tarkastellessaan hoivan sukupuolittuneisuutta. Koti- ja hoivatyö mielletään naisen luonnolliseksi toiminnaksi, johon liittyy myös yhteiskunnassa vallitseva luokkakajo. Kirjoittaja laajentaa hoivan käsitettä puhumalla hoivaan liittyvästä huolenpidosta molempien sukupuolten työnä, joka on jakautunut erillisiksi naisten ja miesten töiksi. Hän toivoo, että hoivaa voitaisiin tarkastella rajoja rikkoen queer-tyylisenä ”pervoistumisena”, jossa moninaisuus olisi rikkaus.

Kirjoittajan vahva ja värikäs kielenkäyttö (lähes runolliseksi kehkeytyvä tarinankerronta) pitää lukijan hyvin otteessaan mutta myös herättää kysymyksiä ja vasta-argumentteja. Rungas metaforien käyttö sopii tyylikeinona kirjan kokonaisuuteen, vaikka joiltakin osin metaforat vaikuttavat aiheeseen nähden liiankin kaukaa haetuilta. Näin on esimerkiksi neljännessä luvussa puhuttaessa vesinokkaeläimestä hoivan ja hyvinvointivaltion suhteen tarkastelun yhteydessä. Vesinokkaeläinmetaforalla tekijä tarkoittaa hoivan järjestämisen tapaa, joka ei taivu normaaliin hoivapalveluiden kenttään. Hänen mukaansa vesinokkaeläimen kaltaiset kolmannen sektorin järjestelyt pyrkivät yhteisöllistämään hoivaa. Tätä tarvitaan, koska julkinen palvelujärjestelmä on muutoksessa, eikä palveluita enää tuoteta julkisin voimavaroin. Hoivaa ei myöskään voida siirtää täysin omaisten harteille muun muassa siksi, ettei kaikilla ikääntyneillä ole omaisia. Puolivivallisen hoivan on-

gelma ei ole hoivan tarjoaminen, sillä järjestöt tarjoavat kyllä apua avuntarvitsijoille, mutta työntekijöiden asema jää vaillinaiseksi. Järjestöissä työskentelee ihmisiä monista syistä; osa tekee hoivatyötä vapaaehtoistyönä, ilman rahallista tarvetta, ja toiset tekevät sitä rahan takia, kuten kirjan kirjoittaja. Tämä asettaa puolivapaaehtoiset hoivatyöntekijät vaikeaan työmarkkina-asemaan.

Viidennessä luvussa kirjoittaja tarkastelee-kin hoivan ja työn välistä suhdetta. Hän pohtii, onko taloudellinen hyöty ainoa, joka määrittelee työtä. Työn avaaminen osoittaa, miten 2000-luvun työ on murroksessa ja uudelleen neuvottelun kohteena, vaikka kirjoittaja suhtautuukin skeptisesti hoivatyön tunnustuksen saamiseen olemassa olevien työn määrittelyjen kautta. Tämän perusteella kirjoittaja ehdottaakin hoivapommin purkajaksi organisoitua kansalaistyötä. Siinä työn lähtökohta olisi taloudellisen edun tavoittelun sijaan sen välttämättömyys. Tällöin työ olisi auttamishalukaille ihmisille mielekästä ja merkityksellistä. Lisäksi kansalaistyö tarjoaisi työntekijälle hyvät työolot ja statuksen työmarkkinoilla. Kansalaistyö nostaisi kirjoittajan mukaan myös hoivatyön arvostusta. Kansalaistyön sisältö olisi konkreettinen käytännön apu, jota organisoisi ”kansalaistyön toimisto”. Kansalaistyö olisi puoliammatillista työtä, jossa arvostetaan maallikkotaitoja ja ihmisten hoivakokemusta. Kansalaistyössä hoivan vastaanottaja ja hoivan antaja olisivat samanarvoisia.

Tämä kirjan päättävä kansalaistyön luku on lukijalle haastavin. Siinä tekijä esittää vahvan ideologisestikin latautuneen loppupäätelmän, suosituksen,

mutta jättää lukijan pohtimaan sen perusteita. Vaikka tutkimuksen tarkoitus onkin normatiivisesti latautunut pyrkimys vastata siihen, miten puolivirallinen hoivatyö pitäisi määritellä, käsitteellistää ja järjestää, ei lukijalle ole itsestään selvää, mihin kansalaistyöhön keskittyvät päätelmät perustuvat. Siksi lukijoina jäämme miettimään, millaisia muita päätelmiä puolivirallisen hoivatyön kokemuksista peilattuna institutionaaliseen ymmärrykseen olisi ollut mahdollista – ja ehkä jopa lukijan ja aiheen kannalta kiinnostavaa – nostaa esiin. Mietimme myös sitä, kenen ääni nousee vahvimmin esiin ja miksi tuo ääni puettiin juuri tähän muotoon. Voiko autoetnografisen otteen yksi haaste olla se, kuinka osoittaa lukijoille, että väite jonka tutkimuksellaan esittää (ja tässä tapauksessa myös ratkaisu siihen) ei ole tarkoitushakuinen teko vaan sillä on vankemmat perusteet – vai tarvitaanko niitä?

Hoivapommin purkajat on ehdottomasti lukemisen arvoinen teos, sillä se haastaa lukijan ajattelemaan, kirkastamaan omia näkökulmiaan suhteessa lukeensa ja myös laajentamaan omaa ajatteluaan lukemansa perusteella. Kirjan ehdottomana vahvuutena on nostaa keskusteluun ne vanhuksat, joilla ei ole taloudellisia mahdollisuuksia ostaa tarvitsemiaan hoivapalveluita markkinoilta tai ne joilla ei ole omaisia, joiden varaan avunsaamisen voisi laskea. Kirja osoittaa, kuinka ei-ammattilinen hoivatyö on heikossa asemassa suhteessa palkkatyöhön ja kuinka tärkeää se hoivan tarvitsijoille ja hoivan tekijöille on. Tekijä uskaltaa myös nostaa esiin hoivatyön vaiettua puolta. Teos on kirjoitettu niin, että se sopii erittäin laajalle

lukijakunnalle: hoivatyöntekijöille, hoivansaajille, hoivasta kiinnostuneille ja hoivaa tutkiville tai esimerkiksi kokemuksen tutkimuksen perinteestä kiinnostuneille.

Entä vastaako kirja esittämänsä kysymykseen siitä, voisiko kansalaistyö purkaa hoivapommin? Ainakin se esittää siihen kiinnostavan kokemusperäisen näkökulman – sen toteuttamiseen emme ota tutkijoina kuitenkaan kantaa.

YHTEISÖLLISYYDESTÄ YLLÄTÄVILLÄ KENTILLÄ

Riikka Korkiamäki, *YTT, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto*

Sanna Väyrynen, Kaisa Kostamo-Pääkkö & Pekka Ojaniemi (toim.): Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. United Press Global. 2015, 323 s.

Yhteisöistä ja yhteisöllisyydestä kiinnostuneilla sosiaalityön tutkijoilla on ollut tapana asemoida itseään niille sosiaalityön tutkimuksen reuna-alueille, jotka saavat osakseen matalampaa arvostusta, vähäisempää kiinnostusta ja niukempaa rahoitusta kuin ”valtavirtatutkimuksen” piiriin kuuluvat tutkimusalat ja -kohteet. Tätä mielikuvaa marginaalissa olemisesta lienee aiheellista päivittää. Nimittäin kun vuoden sisällä julkaistaan kaksi yhteisölliseen sosiaalityöhön pureutuvaa kotimaista kokoomateosta¹, on koossa jo varsin mukavan kokoinen joukko yhteisöllisestä sosiaalityöstä kirjoittavia tutkijoita ja asiantuntijoita sekä kustantaja, joka mitä ilmeisimmin luottaa yhteisönäkökulman kiinnostavan laajaa lukijakuntaa. Sosiaalityöllinen kiinnos-

tus yhteisöihin sekä yhteisöllisiin työmenetelmiin ja toimintatapoihin siis kaikesta päätellen elää ja voi hyvin.

Ajankohtaista kiinnostusta yhteisöihin ja yhteisöllisiin työmenetelmiin on yhtäältä pidetty vastareaktiona myöhäismodernille yksilöllistymiskehitykselle ja yksilökohtaisille työskentelyn tavoille. Henkilökohtaisten muutosprojektien ja yksilökohtaisen tarveperustaisen työn korostumisen on toisinaan katsottu eriyttävän yksilöitä yhteisöistään ja unohtavan yksilöllistenkin tilanteiden sosiaaliset ja yhteiskunnalliset ehdot ja edellytykset. Toisaalta työskentely yhteisöjen ja ryhmien parissa, vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan perustuvat ”yhteisölliset” käytännöt sekä pyrkimys rakenteelliseen muutokseen ovat aina olleet keskeisiä sosiaalityön toteuttamisen tapoja. Sosiaalityön olennaisena vahvuutena on pidetty herkkyyttä ymmärtää ihmisiä yhteisöjen jäseninä sekä mahdollisuutta hyödyntää ryhmien dynamiikkaa ja sosiaalisten verkostojen tukea. Asuinalueilla ja ihmisten omaehtoisten yhteenliittymien parissa toteutettavalla yhdyskunta- ja yhteisösosiaalityöllä on pitkäkestoiset perinteet.

Sanna Väyrysen, Kaisa Kostamo-Pääkön ja Pekka Ojaniemen toimittama *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä* ei ota suoranaisesti lähtökohdakseen sosiaalityön yhteisöllisen tradition velvoittamaa jatkumoa. Artikkelikokoelma keskittyy pikemminkin yhteisöllisten piirteiden tunnistamiseen sosiaalityön vaihtelevilla toimintakentillä – sellaisillakin, joita ei ole tyyppillisesti luettu niin sanotun yhteisösosiaalityön alaan. Nimensä mukaisesti teos etsii tavalla tai toisel-

la yhteisöllisiksi luokiteltavia piirteitä – yhteistoimintaa, toimijuutta, luottamusta, kuulluksi tuleamista, kokemusta yhteisyydestä – mitä moninaisimmista sosiaalityön käytännöistä, kohteista ja näkökulmista käsin. Tämä moniaineksisuus tekee kokonaisuuden hahmottamisesta hieman haastavaa, mutta tarjoaa samalla mielenkiintoisen, eri suuntiin ulottuvan näkymän sosiaalityön valikoituille kentille yhteisöperspektiivistä tarkasteltuna.

Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä jakautuu kolmeen osakokonaisuuteen, joista ensimmäisen tehtävänä on esitellä teoreettisia ja käsitteellisiä näkökulmia yhteisöihin ja yhteisötyöhön. Anneli Pohjolan ja Leena Eräsaaren artikkelit pureutuvat ensin yhteisön ja yhteisöllisyyden käsitteisiin tuoden monipuolisesti esiin tieteellisen yhteisökeskustelun juuria sekä niiden mooneen suuntaan virittämiä toimintatapoja. Nämä asiantuntevat tekstit kirjan alussa ovat tarpeen, sillä ilman niitä koelman yhteydet aiempaan yhteisö- ja yhteisötyötutkimukseen jäisivät suhteellisen löyhiksi. Yhteisöllisyyden etsiminen tuoreista yhteyksistä on ilman muuta arvokasta, mutta kontribuutio on vaarassa jäädä vähäiseksi, jos uusia löydöksiä ei suhteuteta perinteiseen ja jo tiedettyyn. Tätä koskeva keskustelu kirjan johdannossa tai loppuluvussa olisi voinut sitoa vahvemmin artikkeleita sekä toisiinsa että sosiaalityön ja sosiaalitieteiden piirissä käytyyn laajempaan yhteisökeskusteluun.

Kahden ensimmäisen artikkelin jälkeen yhteisöllisyys on kirjassa käsitteenä läsnä väljemmin, laajentuen koskemaan hyvin monenlaista yhdessä tekemistä

ja olemista. On tietysti lukijasta kiinni, kokeeko hän tämän avartavaksi vai häiritseväksi. Konkreettisen näkyväksi käsitteellinen joustavuus tulee Timo Harrikarin artikkelissa, jossa tarkastelun kohteena ovat nimenomaisesti ”yhteisöllisten” käytäntöjen ajassa kohtaamat muutokset. Kirsi Nousiaisen artikkelissa yhteisöt merkityksellistyvät niinä vaihtuvina kiinnikkeinä – asumisyhteisönä, lapsuudenperheenä, vertaisuhteina, kansalaisuutena, marginaalisuutena – joihin haastatellut pitkäaikaisunnottomat suhteuttavat elämänsä ja identiteettiään. Professionaalisen yhteisöllisyyden käsitteellä kirjassa puolestaan kuvataan ajankohtaista tavoitetta rakentaa tiiviille yhteistyölle ja jaetulle asiantuntijuudelle perustuvia monialaisia ja -ammattillisia yhteenliittymiä (Väyrynen, Lindh & Romakkaniemi). Artikkelit laittaa kysymään, missä määrin ja millaisin ehdoin on mahdollista ”määrätä” yhteisöllisyyden rakentumisesta hallinnollisesti. Yhteisöllisyys kun on ennen kaikkea kokemuksellinen asia, kuten kirjan toimittajat loppuluvussa (s. 323) muistuttavat.

Kirjan toisessa osassa yhteisöllisyyttä etsitään sosiaalityön kehittämisen käytännöistä. Osion artikkeleissa yhteisöllisyys paikantuu asiakkaiden vaikutusmahdollisuuksiin (Niskala, Kostamo-Pääkö & Ojaniemi), työyhteisössä jaettuun hiljaiseen tietoon (Pyhäjoki & Koskimies) sekä keskustelemaan demokratiiaan (Roivainen). Artikkeleiden mukaan niin kokemusasiantuntijuuden kaltaisen kehittäjäasiakastoiminnan (Niskala ym.) kuin asuinalueille sijoittuvien, yhdenvertaista tiedonjakamista ja päätöksentekoa tavoittelevien kansalaisraatien (Roivainen) kautta on onnistuttu

tuottamaan asiakkaille ja asukkaille osallisuuden kokemuksia ja vahvempaa kansalaisuutta. ”Hyvien käytäntöjen dialogein” puolestaan pyritään kehittämään työtä ja työyhteisöjä aktivoimalla yhteisöllisen oppimisen tiloja työntekijöiden kesken tai esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppanien välillä (Pyhäjoki & Koskimies). Rivien välissä osion artikkelit kertovat myös siitä, millaisia haasteita, esteitä ja rajoitteita yhteisöissä entuudestaan vallitsevat sosiaaliset siteet, sitoutumattomuudet, valtarakenteet ja suosiojärjestelmät saattavat asettaa sosiaalityön kehittämislle ja kehitykselle.

Kolmannen, sosiaalityön menetelmiin keskittyvän osan kuusi artikkelia kuvaavat läheisneuvonpitoa (Heino & Arnkil), perheleiritoimintaa (Lähtinen & Kehus; Leppiman), päihdehuollon ryhmätoimintaa (Heikkilä) sekä yhteisoppimiseen perustuvaa CABLE (*Community Action Based Learning for Empowerment*) -menetelmää (Valve; Siirto). Artikkelit tuovat käytännönläheisesti esille sosiaalityön tuttuja ja tuntemattomampia menetelmiä yhteisöllisiä piirteitä, mutta paljastavat lisäksi ryhminä ja yhteisöinä toimimisen kytköksiä valtaan, paikalliskulttuurin ja -identiteetin sitoviin puoliin sekä yhteistoiminnan laajempiin yhteisöllisiin ja yhteiskunnallisiin reunaehtoihin. Yhtenä kirjan erityisenä antina pidän näiden sosiaalityössä yleensä kielteisinä ymmärrettyjen yhteisöllisten elementtien tunnistamista paitsi haasteina myös asiakastyön resursseina. Kääntöpuolena on, että johdannossa, loppuluvussa ja alun teoreettisissa artikkeleissa esiin nostetut yhteisöllisyyden nurjat puolet jäävät empiirisissä artikkeleissa vähälle

käsittelylle. Olisi mielenkiintoista lukea myös siitä, miten sosiaalityö jäsentää tehtävänsä yhteisöissä, joiden sisäinen solidaarisuus ilmenee negatiivisina käytäntöinä.

Kokonaisuutena teosta leimaa määrittelemättömyys – tai määritelmien hajoja ja variaatio. Ajoittain lukija kaipaa tarkentuvampaa selitystä sille, mitä itse asiassa ollaan etsimässä, kun etsitään yhteisöllisyyttä. Avoimuudessaan kirja päättyy kuitenkin raottamaan osallisuuden ja kuulumisen ehtoja kiinnostusta herättävillä ja perinteistä poikkeavilla tavoilla. Artikkeleissa osoitetaan, kuinka yhteisyys ei toteutuakseen aina edellyttä samanlaista taustaa, jaettua historiaa tai yhteisiä motiiveja, vaan voi ainakin jossain määrin ja tietyissä olosuhteissa rakentua käytännöllisistä tarpeista, ulkoapäin asetetuista tehtävistä tai yhdessä puuhaamisesta. Samalla teos herättää myös pohtimaan, missä määrin yhteisöllisyys on mahdollista sosiaalityön menetelmänä. Hyvästä tarkoituksestaan huolimatta ylhäältä alaspäin suuntautuva yhteisyyden tietoinen tavoittelu saattaa päätyä myös rajoittamaan ihmisten omaehtoista keskinäistä toimintaa.

Maantieteellisesti *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä* on ehkä hieman vinoutunut – kirjoittajista puolet on Pohjois-Suomesta ja toinen puoli lähes kokonaan pääkaupunkiseudulta. Toisaalta kirjoittajajoukko edustaa monipuolisesti niin yliopistosektoria kuin kehittäjäorganisaatioita, ja mukana ovat myös kunnan ja seurakunnan edustajat. Teoksen lähtökohtia – sitä, miksi juuri nämä tekstit, kontekstit, ilmiöt ovat käsitteilyssä – ei kuitenkaan avata. Voidaan kysyä, olisiko joitakin mukana olevis-

ta, lähes samaa toimintamallia kuvaavista artikkeleista voitu korvata näkökulmilla, jotka nyt puuttuvat kirjasta. Löytyisikö sosiaalityön yhteisöllisyyttä esimerkiksi lastensuojelun vertaisryhmätoiminnasta, yhteisöllisestä oppilashuollosta tai sosiaalisesta mediasta? Joka tapauksessa on positiivista ja uusia näkökulmia avaavaa, että yhteisöllisyyden piirteitä paikannetaan sosiaalityön käytännöistä, joissa niitä ei aina automaattisesti osata nähdä.

Paikoin *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä* on toimintamallien tarkassa kuvauksessaan raportti- tai jopa opaskirjamainen mutta tarjoaa ajateltavaa myös yhteisöllisyyteen ja yhteisötyön menetelmiin jo perehtyneille tutkijoille ja ammattilaisille. Erityisen hieno jatkumo muodostuu, kun tarkastelee kahta *United Pressin* yhteisölliseen sosiaalityöhön keskittyvää tuoretta teosta yhdessä. Näistä viimeksi ilmestynyt, Irene Roivaisen ja Satu Ranta-Tyrkön (2016) toimittama *Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat* luo perinteisemmille yhteisöjen ja yhteisöllisyyden jäsenystavoille rakentuvan pohjan, jota nyt arvioimani *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä* oivasti täydentää. Suosittelemkin näiden kirjojen lukemista rinnakkain. Yhdessä ne tuottavat sosiaalityön yhteisöllisyydestä kattavan ja ajattelua monin tavoin inspiroivan kokonaisuuden.

VIITE

1 Tämän puheenvuoron kohteena olevan teoksen lisäksi *United Press Global* julkaisi helmikuussa 2016 Irene Roivaisen ja Satu Ranta-Tyrkön toimittaman oppikirjan *Yhteisöt ja yhteisösosiaalityön lähtökohdat*.

TOIVON MERKITYS MIELEN- TERVEYSKUNTOUTUMISESSA

Leena Leinonen, *YTM, yliopisto-opettaja, Itä-Suomen yliopisto*

Päivi Rissanen: Toivoton tapaus. Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 88, Helsinki. 2015, 246s.

Päivi Rissanen Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa 2015 tarkastetun monografiaväitöskirjan tutkimustehtävä on aina yhtä ajankohtainen. Tutkija tarkastelee omia sairastumis-, sairaala- ja kuntoutumiskokemuksiaan pyrkien muodostamaan niistä identiteettitarinan, joka valottaa psyykkistä sairastumista ja kuntoutumista sosiaaliskulttuurisena ilmiönä. Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella asiakassuhteissa tapahtuneita kohtaamisia sekä kuntoutujan mahdollisuuksia vaikuttaa omaan hoitoonsa, kuntoutumiseen, toisten mielenterveyskuntoutujien tukemiseen sekä palvelujärjestelmään.

Tutkimuksen teoriapohja on moniulotteinen mutta perusteltu, kerroksittain rakentuva kokonaisuus. Se pohjautuu potilaan asemaa ja identiteettiä sekä minuuden kehitystä tarkastelemaan kokemustutkimukseen sekä vertaistukea, kokemusasiatuntijuutta ja asiakassuhteen rakentumista jäsentävään tutkimukseen. Lisävoimaa teoriakehitys saa osallisuuden lainsäädännöllisten perusteiden sekä psykiatrian, psyykkisten häiriöiden hoidon ja sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmien tarkastelusta. Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu tutkijan ja toisen tutkijan välisestä, vuonna 2006 käydystä kir-

jallisesta dialogista sekä tutkijan vuosien 1994 ja 2012 välillä kirjoittamista päiväkirjamerkinnöistä, sähköpostiviesteistä sekä kirjeistä hoitajalle, ystävälle ja psykoterapeutille.

Tutkimusasetelma on eettisiltä lähtökohdiltaan haastava; kuinka omaa sairaus- ja kuntoutumishistoriaa on ylipäänsä mahdollista tutkia objektiivisesti? Tekijä ottaa haasteen vastaan rohkeasti. Hän esittelee sairaus- ja toipumishistoriansa kahdeksanvaiheisena identiteettitarinana, jonka vaiheet ovat: *tausta, leimautumisen pelko, romahdus, sairaan roolin vakiintuminen, pohjakokemus, käänne, uuden identiteetin rakennusvaihe* sekä *uusi tehtävä ja paikka yhteiskunnassa*. Näiden toisiinsa niveltävien mutta kuitenkin erotettavissa olevien vaiheiden analysoinnilla tutkija pyrkii lisäämään ymmärrystä yksilöllisestä ja siksi poikkeuksellisesta sairastumis-, sairaus- ja toipumiskokemuksesta. Analyysin lähtökohtana on ollut fenomenologialle tyypillinen avoimuus ja aineistolähtöisyys, johon nojaten tutkija muistelun ja uudelleen eläytymisen avulla uudelleen konstruoi kuvaa tapahtumista, verraten sitä aiemman tutkimuksen tarjoamiin jäsenyyksiin erityisesti yhtymäkohtien ja eroavaisuuksien osalta.

Tutkija kuvaa autoetnografiseen tutkimusotteeseen sisältyviä mahdollisia sudenkuoppia laajasti, eikä missään vaiheessa tiedonmuodostustaan lupaa lukijalle enempää kuin mihin tutkimuksen aineistot antavat edellytyksiä. Tutkija ei päästä itseään helpolla eikä yritä keinotekoisesti häivyttää itseään tutkimustehtävästään. Tämä tekee tutkimusraportista poikkeuksellisen elävän; se erottuu vahvan reflektiivisellä

otteellaan edukseen niistä sairauden ja toipumisen kokemuksellisuutta käsitelleistä tutkimuksista, joissa tutkija on tutkimuseettisesti arveluttavasti pyrkinyt verhoamaan omakohtaisen suhteensa tutkittavaan sairauteen, vammaan tai oireyhtymään.

Tutkijan sosiaalityöntekijätausta lisää tutkimuksen mielenkiintoisuutta ja ajankohtaisuutta. Sosiaalityöntekijät ovat malliesimerkki korkeasti koulutetusta, vaativaa vuorovaikutustyötä tekevästä reproduktioammattikunnasta, jonka keskuudessa esimerkiksi stressi, myötätuntouupumus, masennus ja burn out ovat varsin yleisiä ja johtavat usein alan vaihtoon. Työterveyslaitoksen lokakuussa 2016 julkaiseman tutkimuksen mukaan kunnallisen sektorin sosiaalityöntekijöillä on jopa kaksinkertainen riski päätyä työkyvyttömäksi mielenterveydellisten syiden vuoksi muihin kunta-alalla työskenteleviin ammattiryhmiin nähden. Tutkija kertoo tutkimuksen kiinnittyvän erityisesti työidentiteettiinsä, sillä kokee kuntoutumisensa tapahtuneen suurelta osin juuri asiakassuhteissa sekä opiskelun ja työn kautta. Tarkennus on onnistunut ja myös perusteltu, sillä jo eettisesti tarkastellen tutkija ei voi lähipiirinsä yksityisyyttä vaarantamatta ankkuroida tutkimustaan puhtaasti yksityiselämäänsä ja sen tapahtumiin.

Valtiotieteiden opinnot ja sosiaalityön ammatillisuus tarjoavatkin kuntoutumiskertomukselle mielenkiintoiset raamit. Sosiaalityöntekijän uralle lähtöä selittävät usein henkilön persoonallisuudenpiirteet ja niihin kiinnittyvät sisäsyntyiset taidot, kuten empaattisuus, herkkyyks ja luovuus. Näiden onnistunut

valjastaminen kuntoutumisen välineiksi näyttelee usein keskeistä roolia myös mielenterveysongelmista toipumisessa – näin kävi myös tutkijan tapauksessa. Keskeisimmäksi kuntoutumisprosessin käynnistäjäksi hän nimeää omahoitajan kanssa käydyn, aidosti dialogisen keskustelun, joka onnistui synnyttämään ”toivottomaksi” määritellyssä potilaassa halun muuttaa elämänsä suunnan pysyvästi. Toinen toipumisen kannalta keskeinen tekijä oli toipumismotivaation heräämisen myötä syntynyt sinnikkyys, joka lopulta johti myös jatko-opintojen aloittamiseen; kirjoittamisen ja tutkimuksen käyttöön toipumisen tukena ja mahdollistajana. Opiskelun lisäksi kuntoutumisprosessissa suurta roolia näytteli kokemusasiantuntijana toimiminen, jonka myötä tutkijan voimaantuminen alkoi, kokonaisvaltainen elämänhallinta vahvistui ja psyykkinen vointi koheeni. Sosiaalityöntekijänä ja sosiaalityön opettajana jäin kuitenkin kaipaamaan tutkimuksen loppuun sosiaalityöntekijän position vieläkin laajempaa syyseuraussuhteiden reflektiota suhteessa kuntoutumisen esteisiin ja edellytyksiin.

Tutkija toteaa useaan otteeseen, ettei tutkimuksella ole mahdollisuuksia tuottaa mielenterveyskuntoutusta ja -kuntoutujia koskevaa yleistettävää tietoa. Hän myös kertoo tarinansa poikkeavan tyypillisestä mielenterveyskuntoutujan polusta, koska tutkimuksen kohteena on eteläsuomalaisen, korkeakoulutetun naisen kertomus. Vaikka nämä yleistettävyyden rajoitteet onkin äärimmäisen tärkeää tiedostaa, uskaltaudun esittämään asiasta eriävän mielipiteen, kysymällä millainen sitten on 2010-luvun tyypillinen suomalainen

mielenterveyskuntoutuja. Psykkisestä sairastamisesta on tullut 2000-luvulla maamme yleisin ennenaikaisen eläköitymisen syy, ja eritasoiset ja -tyyppiset mielenterveydelliset ongelmat koskettavat yhä useampaa, myös korkeasti koulutettua suomalaista. Näin ollen tutkimuksella voi uskoa olevan huomattavasti suurempi kaikupohja kuin tutkija raportissaan kirjoittaa.

Tutkimus onnistuu haastavassa tehtävässä ja todella viettelee lukijansa. Perustalle muodostaa raportin hyvä kieliasu, johon yhdistyy taitavasti rakennettu, monipuolinen teoreettinen viitekehys. Teksti polveilee taidokkaasti tieteellisen ja proosallisen tyylin välimaastossa. Empiirisiä aineistositaatteja ei riistoviljellä, vaan ne niveltävät saumattomasti analyysiin ja tulkintaan, tehden tutkimuksesta hyvin elämänmakuisen.

Tutkimusraportti on väkevä puheenvuoro toivon merkityksestä vakavasta mielenterveyden häiriöstä toipumi-

nessa. Se tekee näkyväksi voimavara-keskeisen lähestymistavan merkityksen kuntouttavassa työssä ja osoittaa, että mielenterveystyöntekijän yksittäisillä oikeilla sanavalinnoilla voi olla valtava merkitys potilaan toipumismotivaation synnyssä. Meneillään olevan sosiaali- ja terveyspalvelujen rakenneuudistuksen näkökulmasta Rissasen tutkimus piirtää yhden tapausesimerkin kautta konkreettisen kuvan mielenterveyspalveluiden valtavasta hajanaisuudesta ja osoittaa, kuinka haasteellista psykkisesti sairastuneen on löytää hoito- ja kuntoutusväylät, jotka kykenevät vastaamaan yksilöllisiin palvelutarpeisiin oikea-aikaisesti. Tutkimus myös avaa mielenkiintoisella tavalla keskustelua vertaistuen ja kokemusasiantuntijuuden roolista ja mahdollisuuksista mielenterveystyössä. ”*Toivoton tapaus. Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta*” on teos, johon jokaisen mielenterveyskuntoutujan, mielenterveystyön ammattilaisen sekä alan tutkijan ja opettajan toivoisi tutustuvan avoimin mielin.